

УДК 392.14+784.4(=161.2=161.3)

О. М. Бриняк

ХРЕСТИННІ ПІСНІ: УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКИЙ КОНТЕКСТ

У статті здійснено компаративістичний аналіз величальних мотивів української та білоруської хрестинної поезії, пов'язаних з бабою-повитухою, породіллею та її чоловіком. Структурно-порівняльний метод дослідження дав змогу визначити спільні мотиви величального характеру, поетичні тропи та національні особливості жанру хрестинної пісні.

Ключові слова: хрестини, хрестинна пісня, величальний мотив, баба-повитуха, породілля.

В статье осуществлен компаративистский анализ величальных мотивов украинской и белорусской крестильной поэзии, связанных с повивальной бабкой, роженицей и ее мужем. Структурно-сравнительный метод исследования позволил определить общие мотивы величального характера, поэтические тропы и национальные особенности жанра крестильной песни.

Ключевые слова: крестины, крестильная песня, величальный мотив, повивальная бабка, роженица.

In this general paper the comparative analysis of laudatory motives of Ukrainian and Belorussian christening poetry, connected with midwife, woman in labor and her husband, is presented. Conclusions regarding common laudatory motives, poetic tropes and national particular features of christening songs are drawn.

Keywords: christening, christening song, laudatory motive, midwife, woman in labor.

У світоглядній парадигмі наших предків народження, поряд з такими переломними етапами життя, як шлюб і смерть, змінювало статус людини в соціумі. Перехід від одного сус-

пільного статусу до іншого супроводжував комплекс обрядів з яскраво вираженими захисною та сугестивною функціями. Метою родильних обрядодій та їх вербального супроводу – хрестинних пісень, молитов, побажань, замовлянь – була успішна адаптація матері та дитини в їх новому статусі.

Назва «хрестинні пісні» походить від найменування врочистого застілля після церковного хрещення новонародженого – хрестин. Оскільки назва жанрово-тематичного підвиду пов'язана із церковним обрядом, то відповідно вона з'явилася з приходом християнства. Також зафіксовані так звані пісні «на похрестини», що їх виконували після святкової гостини. Однак на території України побутували також більш архаїчні зразки хрестинної поезії – пісні «на родини», що їх співали під час відвідин породіллі жіноцтвом – родичками, сусідками. Ці пісні зберегли релікти язичницького світогляду [10, с. 6–7]. Варто зазначити, що хрестинні пісні та пісні «на похрестини», попри наявність у них значної кількості християнських образів і мотивів, уміщують також язичницькі. Міфологічний світогляд язичницького періоду – у загальних рисах спільний для слов'янських народностей. Тому білоруська й українська хрестинні поезії беруть свої витoki з однієї міфологічно-поетичної основи. Збирачі українських хрестинних пісень зафіксували побутування цього жанрово-тематичного підвиду родинно-обрядового фольклору на Поліссі, Волині, Поділлі, Опіллі, Бойківщині, Лемківщині та Підляшші (за сучасним адміністративним поділом – це Київська, Чернігівська, Житомирська, Сумська, Вінницька, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Тернопільська області). Згідно з відомостями білоруського фольклориста А. Федосіка [11, с. 21], хрестинні пісні були поширені практично на всій етнічній території Білорусі. До того ж стан збереженості білоруської хрестинної поезії превалює над станом збереження української. Питання класифікації хрестинної поезії на сьогодні є дискусійним. На нашу думку, най-

оптимальнішою є класифікація Г. Сокіл, що базується на ідейно-тематичному принципі, за яким виділяються хрестинні пісні з величально-побажальними, гумористичними та застільно-бесідними мотивами [10, с. 8]. Із цим поділом перегукується естетично-функціональний принцип класифікації білорусів, який визначає чотири види хрестинної поезії – ритуально-заклинальну, величальну, гумористичну та бесідну [11, с. 35]. Хоча, скажімо, Анатолій Іваницький виділяє лише дві групи хрестинних пісень – заклинально-обрядові та величальні [4, с. 124–128]. Щодо жанрово-видової систематизації українських хрестинних пісень у збірниках минулого й сучасності, то упорядники зараховували їх і до танцювальних, і жартівливих, і сатиричних, і пісень-нісенітниць, інколи виділяючи для них окрему рубрику «Про кумів» чи просто – «Куми». Це явище можна пояснити відірваністю більшості творів від власне родильної обрядовості. Проте зазвичай збирачі та упорядники народно-пісенних збірок визначали хрестинну поезію як органічну складову родинно-обрядового або ширше – обрядового фольклору, виокремлюючи її в підвид «Хрестинні пісні». Аналізуючи змістове наповнення пісень, їх можна групувати навколо тих чи інших дійових осіб родильної обрядовості – новонародженого, його матері, батька, кумів, баби-повитухи [1, с. 8]. Найчисленнішими й найпопулярнішими є хрестинні пісні білорусів та українців, присвячені двом останнім персонажам. Це неважко пояснити, адже найпочеснішими гостями на хрестинах були саме повитуха та хрещені батьки, з огляду на їх функціональну значущість в обрядових діях.

Спільними для білоруської та української хрестинної поезії є мотиви величання баби-повитухи. Повитуха як один з ключових персонажів хрестинних пісень, основний носій ритуального знання й виконавець обрядового дійства, має особливий, первинно сакральний статус у текстах хрестинних пісень. Про сакральність образу свідчить, зокрема, кількість волів, які, за

текстом пісні, перевозили бабу-повитуху, а саме – 12: «Ой і закладайте, ой і запрягайте / Та дванадцять волів, / Та й одвезете нашу бабусеньку / У саменький двір» [14, с. 71]. На нашу думку, гіперболізацію кількості тварин використовували як прийом виявлення особливої шанобливості до особи повитухи. В іншому зразку хрестинної поезії в перевезенні баби беруть участь аж 16 пар волів: «Запрягайте, запрягайте / Да шестнадцять пар волів, / Да повезем бабусеньку у пиво» [14, с. 70–71]. Цікаво, що в тій самій пісні кума перевозять 14 пар волів, а куму – 12. Отже, в ієрархії соціальної значущості повитуха отримує першість. Білоруські дослідники зараховують пісні про повитуху до заклиналих (ритуально-заклиналих) і величальних. Заклинали елементи яскраво виявляються в такій хрестинній пісні: «Бяжыць яна боса і без пояса, / Бяжыць яна скарэсенька, / Просіць Бога шчырэсенька: / – Дай жа, Божа, маёй унучцы / Лягесенька, дабрэсенька, скарэсенька» [11, с. 36]. Незвичне, дещо іронічне вбрання баби підкреслює, утім, її щире відданість справі, адже вона поспішає приймати пологи, забуваючи про власний зовнішній вигляд. Аналогічні описи вбрання повитухи наявні також в українських зразках: «А бабусенька готовусенька – / В однім чоботі і без пояса» [12, с. 166]; «А бабусенька вибирається, / Іден чобіт, іден чобіток узувається, / Іден рукавчик удягається» [13, с. 41]. Повитуху величають за готовність у будь-який час прийняти пологи та оперативність приготувань до них: «Паскарусенька ўбіралася» [11, с. 36]; «А бабусенька догадалася, / Швидесенько да й убралася» [12, с. 166]; «Бабуся біжить, аж земля дрижить» [7, с. 246]. Варто звернути особливу увагу на невід’ємні атрибути баби-повитухи, оскільки вони виразно вказують на зв’язок обрядодій та пісенності, наприклад: «простир», «сповиточок» [12, с. 166]; «повивач» [7, с. 246] – полотно для сповивання; «подушечка», «пелюшечка» [13, с. 41]; «пялёначкі» [11, с. 36] – пелюшки. Трепетне ставлення до повитухи відтворюється вжи-

ванням суфіксів здрібності-пестливості: «бабуся» [14, с. 71], «бабусенька» [14, с. 64], «бабуня» [7, с. 246] – в українській христинній поезії; та «бабусечка» [8, с. 132], «бабуся» [8, с. 153], «бабачка» [8, с. 191], «бабка», «бабулька», «бабусечка», «бабусенька», «бабушка», «бабка-любка», «бабка-любка вінаградаў цвет», «бабачка-галубачка», «багданная», «бабусюхна-любусюхна», «бабка – чырвоная рожа» [11, с. 42] – у білоруській. Хоча в білоруських піснях суфікси можуть створювати й іронічний настрій: «Я б гэту бабку / Ды ў бабкі не ўзяў. / Я б гэтай бабцы / Чаркі гарэлкі не даў. / Як наша бабка / Таўчэ-меле, – нядужа. / Як па намётку, – / Дасужа, дасужа. / Як наша бабка таўчэ-меле, – кох-кох-кох. / Як па намётку, – / Ох-ох-ох, ох-ох-ох» [8, с. 335]. Ефекту величання досягають використанням ряду порівнянь та епітетів, які у свою чергу дають змогу реконструювати народні уявлення про ідеальний образ повитухи. Часто використовують епітет «умменькая», який текстуально стоїть поряд з означенням «старенькая» [12, с. 166]. Епітет «старенькая», на нашу думку, позначає життєвий і професійний досвід баби. У білоруській христинній поезії бабуповитуху змальовують теж дуже позитивно: вона «не гордая», «дагадзьліва і пагадзьліва» («здагадная»), «клапатлівая», «мудрая» та «ўмелая» [11, с. 42]. Шанобливе ставлення до повитухи виявляли тоді, коли садили її на покутті – найпочеснішому місці за столом, адже на покутті традиційно висіли образи. Місцезнаходження баби-повитухи поетично обігрується в такому білоруському виразі: «Бабка на куце, як вінаград на дварэ» [11, с. 42]. Інформацію про ставлення до повитухи можна зчитати з такого вислову: «Як золат персцень шаруюць, так бабку шануюць» [11, с. 42]. Повагу до баби-повитухи в білоруській христинній поезії особливо виразно виявляє слово «ганараваць» [11, с. 42]: «У нашага Іванькі / Вінаград на дварэ, / Пасадзіў ён ды сваю бабульку / Ды на самым куце. / Ой, частуе, ганаруе / Не для людей, – сам для сябе» [8, с. 286]. Певний

зв'язок із цим білоруським предикатом простежуємо в такому українському епітеті, як «гордая» [12, с. 167], який, на нашу думку, позначає високий статус повитухи в соціумі. Отже, повитуха – жінка старшого віку з відпрацьованими професійними навиками та непересічним розумом, яка займає вельми високе положення в соціальній ієрархії. У білоруських хрестинних піснях величання баби-повитухи та інших дійових осіб відбувається шляхом опису їхнього вбрання («А на бабцы саян, / Ён шоўкам вышыван» [8, с. 239]) і констатації їх заможності («Бабулька, пахнучая м'ята, / Люблю цябе, што ты вельмі багата» [8, с. 241]). Украй промовистим є порівняння повитухи з «пахучою м'ятчкою» («Ой коли б я знала, коли б я видала, / Хто в мене бабусею буде, / Посадила б її та в садочку у себе / Пахучою та м'ятчкою» [14, с. 64–65]), що свідчить про сердечне ставлення породіллі до баби-повитухи, адже м'ята – одна з найулюбленіших рослин українців. Таке саме порівняння повитухи з м'ятою наявне і в білоруському варіанті вищенаведеної пісні «Каб я знала, ведала»: «Бабулька, пахнучая м'ята». У тексті цієї пісні використано також інші порівняння: «чырвоная роза», «красачка, чырвоная нагодачка» [11, с. 43]. У текстах хрестинних пісень баба постає невибагливою в питанні плати за пологи, що, очевидно, виявляє скромність її характеру: «Наша бабусенька, наша голубонька / Та не пишна була, – / Узяла пирожок, ще й наміточку, / Сама й пішки пішла» [14, с. 71]. Тут повитуха не тільки скромна у виборі подарунків, вона ще й відмовляється від 12 волів, які б мали вродисто везти її додому. Також наявний у цих рядках присвійний займенник «наша» може вказувати на зараховування повитуху до роду породіллі як вияв глибокої поваги та вдячності за її зусилля в прийнятті пологів. Водночас у багатьох білоруських хрестинних піснях повитуху висміюють, однак незлостиво, доброзичливо, з легким кепкуванням: «Наша бабулька дай малімонка, / Не п'ець гарэлкі, кажыць, што горка» [8, с. 206];

«Сядзіць бабка на куце, / Як галубка у гняздзе» [8, с. 252]; «Упілася бабка, упілася, / За столикам звілася...» [8, с. 316].

Вельми різноманітними є заклиральні формули в білоруських хрестинних піснях: загальні («А дай жа нам, Божа, / Хрэсьбіны згуляць / І вяселля даждаць» [8, с. 132]), тобто не вказується адресант (подібними є українські заклинання-побажання: «Зробив кумцьо кстины, / Дай, Боже, весьоля!» [13, с. 86]); ті, які належать чоловікові породіллі й скеровані до баби-повитухи («Ты, бабусечка, ты, любусечка, / А хадзі ка мне, паратуй мяне, / Ды дзве душачкі, твае ўнучачкі, / Адну – нараджоную, другую – суджоную» [8, с. 154]) та до породіллі («Жана маладая, / Радасць мая дарагая, / Нарадзі ж ты мне сыночка, / Як ляснога сакалочка. / Нарадзі ж ты мне дачушку, / Як ясную сакалушку» [9, с. 225]); ті, які належать бабі-повитусі і які можна трактувати як молитви («Дай жа, Божа, маёй унучцы / Лягесенька, дабрэсенька, скарэсенька» [11, с. 36]; «Апростай, Божа, да двух душачак: / Первую – нараждзёную, / А другую – хрышчоную» [8, с. 153]). Мотив приговорювання повитухою молитви наявний і в українських хрестинних піснях: «Опростай, Боже, сі дві душечки – / Одну душечку охрещенную, / Другу душечку народженную, / Третю душечку й бабусеньку» [12, с. 166]. У цій пісні фігурують три постаті – породілля, новонароджене дитя та сама повитуха. Існують варіанти молитви з двома персонажами – породіллею і немовлям («Розділи, Боже, дві душечки. / Одну душечку – на подушечку, / Другу душечку – на пелюшечку» [7, с. 246]) або лише з немовлям («Розв'яжи, Боже, тую душечку» [13, с. 41]); ці молитви в текстах пісень передують прийняттю пологів, адже повитуха промовляє їх у дорозі до породіллі, таким чином ілюструється поетапність обрядодій, що у свою чергу вказує на зв'язок ритуально-обрядового комплексу з його вербальним супроводом. Інші молитви повитухи: «Судзі, Божа, майму дзіцяці да хросту, / Ад хросту судзі, Божа, да вянца, / Да ад вянца су-

дзі, Божа, да жыцця» [8, с. 129], «І дай жа, Божа, дзіцяці / Добрую долю ўбачыць: / І хлебавую, і саявую, / Трэцюю – здаро-вейкую, / А сілачку – багатырскую, / А волю – свабодную» [8, с. 128]; побажання баби-повитухи: «Каб ета ды дзіцятка рас-ло, / Каб яно шчасліва было» [8, с. 191].

Оригінальным хрысціянським мотивом, пов'язаним з по-статтю баби-повитухи, є мотив її зустрічі та розмови з Бо-жою Матір'ю: «Ой попід терен та й доріжечка, / Ой туди ішла та й бабусенька, / І без пояса, і босюсинька, / Здибала її Бо-жая Мати: / – Куди ідеш, бабусенька, / Без пояса, босюсинь-ка? / – Ой іду, іду та, Божа Мати, / Аж дві душечки ратува-ти: / Одну душечку, що в подушечці, / А другу душу, що в пелюшечці. / Я – в подушечки, підведи, Боже, / А в пелю-шечки – ти, Христи Боже» [1, арк. 47–47 зв.]. Зацікавленість Богородиці діяльністю повитухи є запорукою Божого бла-гословення на вдалих перебіг пологів. Варто зазначити, що функціональне навантаження подібних молитовних формул, які супроводжують передпологові обрядові дії, – це не що інше, як намагання заручитися Божою допомогою при поло-гах. Наявність цих молитов у хрестинній поезії можна пояс-нити бажанням відобразити елементи професійної діяльно-сті баби-повитухи в піснях, тобто вже де-факто – на гостині після церковного хрещення новонародженого «пригадати» приготування до пологів.

В українських хрестинних піснях трапляється мотив само-величання баби-повитухи: «Ой я собі баба на цілу країну, / Роблять на ня люди (2) пуд теплов перинов». Жартівливе ви-значення свого статусу повитухою підкреслює значимість та врочистість події – народження нової людини. Крім того, ця пісня містить ефектні побажання: «Бодай здорові були людські коріночки, / Вби я пила з ними (2) усе пеленочки. / Та я собі уп'ю, хоч я й не п'яниця, / Аби наша дівка (2) – файна уддани-ця» [13, с. 47].

Безсумнівно, важливим аспектом хрестинної поезії є висвітлення стосунків породіллі та баби-повитухи, позначених глибокою приязню та теплотою: «Ой що вишенька, що черешенька / Білим цвітом цвила; / Наша Марусенька із бабусею / Хорошенько жила» [13, с. 37]. Хрестинна поезія з мотивом величання повитухи породіллею оперує рядом зворушливих звертань: «Бабусю ж моя милая, / Матюшко моя рідная» [14, с. 68]. Порівняння баби-повитухи з матір'ю свідчить про значущість ролі повитухи в житті жінки, а епітет «милая» підкреслює ніжність їхніх відносин. Безпосередньою щирістю пройнята подяка породіллі: «Спасибі вам, бабко, за вашії руки, / Що визволили мене від більшої муки» [2, арк. 4]. Загалом усі ці поетичні засоби функціонально спрямовані на створення величального настрою пісні.

Традиційною платою, яку породілля обіцяла бабі-повитусі, були насамперед натуральні продукти: «коробочка сім'я», «коробочка бобу» [12, с. 167]; «коробочка проса», «коробочка гречки», «коробочка жита» [13, с. 43]; «грецька мука», а також «кубочок», «сива свинка» [14, с. 68] тощо. Цікаво, що в одній пісні з мотивом обіцяння винагороди бабі-повитусі наявні рядки, які, на нашу думку, містять ознаки сугестії, тобто самонавіювання, спрямованого на вдалий перебіг пологів. Елементом сугестії ці тексти зближуються із замовляннями: «Да бабуся моя старая, / Пороження моє легкое» [12, с. 167]. Окрім того, ці рядки повторюються тричі, підсилюючи сугестивний ефект. Але в іншому зразку хрестинної поезії наявне вже песимістичне передбачення перебігу пологів: «Да бабуся моя гордая, / Породілле моє трудное» [13, с. 43]. У білоруській хрестинній поезії трапляються тексти, у яких плату за пологи обіцяє чоловік породіллі: «А Кірылечка да бабусю прося: /– Дам табе, мая Іванаўна, / Чвертачку проса, / Дзяржы маю Хрысціначку / За белыя ручачкі, / Не задавай ёй, бабусечка, / Вялікія мучачкі. / Дам табе, (мая Іванаўна), /

Чвертку грэчки, / Падзяржі (маю) Хрысціначку / Пад белыя плечі» [8, с. 153].

Поширеним у хрестинних піснях є мотив обдаровування баби-повитухи батьком новонародженого. Традиційно за пологи розплачувався чоловік породіллі горілкою та грішми, що й проілюстровано в текстах хрестинної поезії: «Ой взяв Василько пляшку горілки: / – Ой то, бабуню, від меї жінки. / Пляшку горілки, сто злотих грошей, / Щоб мій синочок та й був хороший» [7, с. 246]. В іншій хрестинній пісні з величальним мотивом, про яку мовилося раніше, повитуха обирає як винагороду «пирожок, ще й наміточку» [14, с. 71], відмовившись від 12 волів, які б доставили її додому. Таким чином виявляє скромність своєї вдачі.

Одним з найархаїчніших мотивів хрестинної поезії, який сягає своїм корінням язичницьких часів, є мотив величання батька новонародженого в образі міфологічного коваля-деміурга – первинно культурного героя, який створював різноманітні атрибути людського життя [10, с. 9]. Величання в піснях такого типу здійснюється засобом подяки: «Ой спасибі тому ковалю, / Що сковав дитину / Під сюю годину» [14, с. 72]. У білоруських піснях просять Бога привітати коваля-батька: «Паздароў, Божа, каваля, / А што скаваў нам дзіця» [8, с. 111]. У ці величальні тексти, як правило, уплітаються еротично-жартівливі нотки, надаючи їм особливого колориту: «І в рученьки не хукав, / І ніжку не тупав: / І тепло, і добро / Кувати було» [12, с. 164]; «А ні ў ручкі не хукаў, / А ні молатам не стукаў, / А ў мяккіх падушках, / А пад цёплай дзяружкай, / Без молата, без кувадла, / А паглядзіш – дзіця ладна» [8, с. 111]. Вдало використана тут ампліфікація зміцнює враження про важливість здійсненої «ковалем» «роботи» [11, с. 39]. Окрім десакралізації язичницьких текстів про коваля-деміурга, основним призначенням хрестинних пісень з похідним образом коваля-батька було створення позитивної веселої атмосфери на гостині після хрещення, оскільки

сміх на хрестинах був ритуальним і мав забезпечити веселе й щасливе майбутнє новонародженому.

У текстах хрестинної поезії на чоловіка породіллі накладася вельми відповідальна функція запрошення баби-повитухи приймати пологи: «Ходить (Наталка) по валу. / Посилає (Миколу) по бабу» [2, арк. 2]. Як правило, у піснях цей «похід по бабу» відбувається в неділю (сакральний для українців день) зранку (вільний від впливу негативних потойбічних сил час доби): «Ой у неділю дуже раненько / Біжить Василько по бабусеньку» [7, с. 246]. Предикат «біжить» указує на максимальне докладання зусиль майбутнім батьком для створення оптимальних умов удалого перебігу пологів. Не лякає його навіть відстань: «Пішов, пішов мій миленький / Сім миль до гаю. / Сім миль до гаю, / Привів же він бабку» [2, арк. 3]. У дусі традиційної народної лірики сформульовані звертання дружини до чоловіка: «мій миленький» [2, арк. 3]; «чоловіче мій, дружино моя» [12, с. 166]. І в білоруських хрестинних піснях посланцем до баби-повитухи є чоловік породіллі. Йому належить звертання-прохання заклинального типу, про яке йшлося вище: «Ты, бабусечка, ты, любусечка, / А хадзі ка мне, паратуй мяне, / Ды дзве душачкі, твае ўнучачкі, / Адну – нараджоную, другую – суджоную» [8, с. 154]. Традиційно в текстах української хрестинної поезії жінка відправляє за повитухою чоловіка, але трапляється і мотив відсилення породіллею листів до баби, очевидно, із проханням про допомогу: «Ой як шле, да шле части листоньки, / Части листоньки до бабусеньки» [14, с. 64].

У білоруській хрестинній поезії однією з основних підстав для величання чоловіка породіллі є його господарські якості. Наприклад, у пісні «Ой дымна, дымна ў садзе» батько новонародженого славиться, бо в нього троє воріт у дворі, є «чалядачка». Пісня вирізняється також незвичністю змісту: «Іванічка» не хоче повертатися додому, коли йому повідомляють,

що жінка народила сина: «Сын у мяне хазяїн у дварэ», але погоджується вернутися, коли довідується, що дружина народила дочку: «Дачка ў мяне госцейка ў дварэ» [11, с. 40]. На перший погляд, зміст пісні не відповідає дійсним реаліям патріархального суспільства, коли хлопчик був бажаною дитиною, оскільки згодом разом з іншими представниками чоловічої статі в родині виконував основну господарську роботу. Проте, з іншого боку, при вступі в шлюб син залишався в батьківській хаті, поле переходило в його власність, тоді як дочка йшла «в невістки» в дім чоловіка. Відповідно, коли син створював свою сім'ю, роль батька як глави роду дещо потьмарювалася. Однак у більшості зразків хрестинної поезії білорусів син є очікуванішою дитиною, ніж дочка: «Калі сынок – залатая калыбелька, / А калі дачка, дык луб'яначка» [8, с. 80]. В іншій пісні на прохання породіллі дати їй соку чоловік відповідає так: «Калі сына, я мёду дабуду, / А калі дачушка, я й так абайдуся; / Калі сына, я й горад пастаўлю, / Калі дачушка, з кажушкамі адпраўлю» [8, с. 64]. Таке різне ставлення до народження сина й дочки зумовлене насамперед нерівноправним соціальним становищем чоловіка та жінки, яке існувало до початку ХХ ст.

Також батька новонародженого величають через опис його багатих маєтків («У нашага Якімкі стаіць святліца брусаваная» [11, с. 42]; «Пасярод двара дый Іванавага / А стаіць цяром ды падрублены» [15, с. 19]) або вродливу зовнішність. Останній прийом величання яскраво проілюстрований у пісні «Не цясовы церам стаіць»: хоч і не «пышан» «Кузёмка», але настільки красивий, що тут не обійшлося без впливу могутніх природних сил: «Ці не сонца яго раділа? / Ці не месяц яго ўзгадаваў? / Ці не зоры яго калыхалі? / Ці не звёзды яго трымалі?». Проте головну роль у його величній красі відіграли дбайливі батьки, брати та сестри. Риторичні запитання в цьому тексті емоційно зміцнюють сприйняття величі головного героя [11, с. 42].

Мотив величання породіллі базується передусім на оспівуванні її пологових страждань: «Кому ніч мала, кому ніч мала, / Наший Маруси да за год стала» [14, с. 64]; «Лежить кумойка в лелії, / Їй крыжейки зболіли» [6, с. 133]. Варто звернути увагу на локалізацію пологів у хрестинних піснях – це може бути «лелія», тобто ложе, а також народження дитини могло відбуватися під плодовим деревом, що вкрай символічно – аналогія між плодоносністю природи та жінки: «Ой під вишнею, під черешнею – / Там Палажка сина вродила» [12, с. 166]. Окрім того, вишня (черешня), за народними уявленнями, – символ плодючості, продовження роду, краси молодої жінки. Ефект величання породіллі підсилюється мотивом підтвердження своєї вірності та любові чоловіком: «Не покину, моя мила, / Не покину, / Візьму тебе на рученьки, / Як дитину. / Візьму тебе на рученьки / Ще й маленьке / І пригорну до серденька, / Бо миленькі» [7, с. 247]. Таку відповідь отримує дружина, подаючи чоловікові «чашу меду аж до стелі» та просячи не покинути її «молодої». У цій пісні породілля – «на постелі», а в іншому варіанті – «за скалою», тримає «чашу вина за собою» [5, с. 73–74]. На нашу думку, «скала» – це метафора традиційної зависи чи перегородки, якою закривали ліжко породіллі, щоб убезпечити її та немовля від «уречення». У хрестинних піснях білорусів наявний мотив величання чоловіком своїх дружини та дітей: «Жонка – па краса мая, / Дзеткі – па цеха мая. / Жонка па красіць у піру, / А дзеткі пацешуць у даму» [8, с. 84]. Білоруська хрестинна поезія оперує також традиційним атрибутом величчя, яким є багатий одяг – «бабры і чорныя сабалі» [8, с. 86]. Наявність елементів пишного вбрання в тексті пісні підвищує соціальний статус породіллі. Але в цьому самому зразку хрестинної поезії ідеалізований образ породіллі потьмарюється розкриттям її реального суспільного становища: вона, коли пані задала «пабіць кручкі» та повісити «бабры і чорныя сабалі», була розчарована, бо їй сказали, що вона «не вяліка гаспажа», «паб’е

кручки» сама й повісить свої «бабры, сабалі» [11, с. 40]. Проте виявлення реального становища селянки не позбавляє породілля величі в останніх рядках пісні [11, с. 40]: «Не вяліка гаспажа, – / Без баброў хараша» [8, с. 86]. Суфікси здрібнілості-пестливості додають тону ніжності та трепетності до образу молодої матері: «кумочка» [6, с. 136], «кумуненька» [3, арк. 73], «кумасенька» [5, с. 73–74], «мабусенька» [7, с. 247], «Марусенька» [14, с. 71], «Аўгінька, сэрца мае» [8, с. 87]. Білоруські хрестинні пісні, головним персонажем яких є породілля, містять не лише величальний мотив, але й відомості про її взаємовідносини із чоловіком, родиною та інші господарсько-побутові реалії. Ці твори мають оповідний характер, і нерідко вельми тяжко визначити, чого є найбільше в пісні – величання, виявлення почуттів чи простого повідомлення про персонаж, його зовнішність, вчинки тощо [11, с. 40]. Існують також зразки хрестинної поезії білорусів з мотивом смерті породіллі під час невдалих пологів. Тужливий настрій таких пісень підсилюється образом дітей-сиріт: «Гараць свечачкі, усхліпаючы, / Плачуць дзетачкі, уздыхаючы. / – А вам, дзетачкі, мамкі не будзець, / Мне, маладому, другая будзець» [11, с. 42]. Оригінальним є мотив хрестинної поезії українців, пов'язаний з недовірою чоловіка породіллі: «А наша кумойка в лелії, / А ей кумочко все не вірив. / Аж втоды ей кумочко звірив, / Аж му сокола на руки повила» [6, с. 136]. Очевидно, цей мотив базується на певних архетипних схемах мислення – батько признає дитину, беручи її на руки. Трапляються українські хрестинні пісні з мотивом прохання породіллею грошей у чоловіка на «вивід» (церковне очищення жінки на 40-й день після пологів): «Ой мій милий, милесечкий! / Дай золотий, золотесечкий. / Дай мені золоточок / Та на виводочок. / Нехай же я виведуся, / З бабусею прохуюся» [2, арк. 12].

Отже, компаративістичний аналіз величальних мотивів української та білоруської хрестинної поезії, пов'язаних із бабою-по-

витухою, породіллею та її чоловіком, дав змогу визначити ряд тожних мотивів, а також виявити національні особливості христинних пісень білорусів та українців. Можна дійти висновку, що схожість мотивного фонду й елементів поетики пояснюється спільним праслов'янським міфологічним світоглядом і архетипним мисленням, що становить підґрунтя художньо-образної системи української та білоруської народної словесності, а також пізнішими культурними міжетнічними впливами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – Ф. 28-3, од. зб. 313, 55 арк.
2. Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – Ф. 31-2, од. зб. 24, 12 арк.
3. Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – Ф. 40-1, од. зб. 15.
4. Іваницький А. І. Українська народна музична творчість. – К. : Музична Україна, 1990.
5. Народні пісні з села Соломії Крушельницької, записані в с. Біла Тернопільського р-ну Тернопільської обл. / [упоряд. : П. Медведик, О. Смоляк]. – Тернопіль, 1993.
6. Народные песни Галицкой и Угорской Руси / собранные Я. Головацким. – М., 1878. – Ч. II.
7. Пісні Тернопільщини: пісенник / [упоряд. : С. Стельмашук, П. Медведик]. – К. : Музична Україна, 1989. – 356 с.
8. Радзінная паэзія / [склад. : М. Я. Грынблат, В. І. Ялатаў]. – Мінск, 1971.
9. Радзіны: Абрад. Пісні / [уклад. : Г. А. Пятроўская, Т. І. Кухаронак]. – Мінск, 1998.
10. Сокіл Г. Христинні пісні в системі обрядової поезії українців // Христинні пісні / [зібрала та упорядкув. Г. Сокіл]. – Л. : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – 202, [5] с. : іл.
11. Сямейна-абрадавая паэзія. Народны тэатр / [А. С. Фядосік, А. С. Емяльянаў, У. М. Сысоў, М. А. Каладзінскі ; навук. ред.

К. П. Кабашнікаў]. – Мінск : Бел. навука, 2001. – 422 с. – (Беларускі фальклор: жанры, віды, паэтыка; кн. 2).

12. Фольклорні записи Марка Вовчка та Опанаса Марковича / АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського ; [атрибуція автографів, упорядкув., передм. і прим. О. І. Дея]. – К. : Наукова думка, 1983. – 527 с. : іл., ноти.

13. Хрестинні пісні / [зібрала та упорядкув. Г. Сокіл]. – Л. : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – 202, [5] с. : іл.

14. Чубинський П. П. Мудрість віків. – К. : Мистецтво, 1995.

15. Шейн П. В. Материалы для изучения быта и языка русского населения Северо-Западного края. – С.Пб., 1902. – Т. 1. – Ч. 1.

SUMMARY

Family ceremonies along with christening songs, prays, wishes and spells were all aimed at making sure the new mother and new child adapt well to the their new state. The name «christening songs» comes from the name of a festive dinner after the newborn child's christening. This kind of family folklore which was popular in Polyssya, Volyn, Podilla, Opilla, Boykivshina, Lemkivshyna, Pidlyashshya and almost all over Belarus have the same mythical and poetical ground.

Still belarusian christening poetry is more preserved than ukrainian. The classification of ukrainian christening songs is still questionable. According to the content they can be categorized as a newborn songs, mother, dad, godparents and midwife songs. The most numerous and popular ukrainian and belarusian songs are songs for godparents and the midwife, who were the honory guests at the christening ceremony. The midwife being one of the key characters in christening songs, is the main keeper of traditions and the rituals and holds a special sacred status in the texts of all the christening songs.

It is common for the christening poetry of both ethnic groups to name the midwife and to give the midwife gifts from the father of the newborn, to name the father and the mother of the newborn and to explain the connection between the midwife and the mother. The comparative analysis of Ukrainian and Belarus christening poetry on the midwife, mother and her husband revealed a series of common features and national differences.

Keywords: christening, christening song, laudatory motive, midwife, woman in labor.